

הַנּוֹשֵׂא: פּוֹלֵי יָן

(סעיפים בפרסיכל של חויה)

מאת דב שטוק

א

כלל־האדם כמראה קרוב וכחוייה קרובה, חלוקתו משולשת היתה. ממש כדמות־
החלוקה הראשונה, חלוקת־בראשית: שם, חם ויפת. שנים ראשונים ידענו מרובים —
יהודים, שכבשו לעצמם רובה של העיר; רוטינים, שכבשו לעצמם רובם של הכפרים
מסביב לה; האחרונים ידענו מועטים — והם, כמובן, הפולנים. אולם שנים ראשונים,
שהיו המרובים, ידענו נשלטים, ואילו האחרונים, שהיו המועטים, ידענו שליטים. משום
כך קראנו להם, לבני־יפת, הם הפולנים, שם של גדולה; נוצרים; ואילו לבני־חם, הם
הרוטינים, קראנו שם של פחיתות: גויים. משום כך היינו אנו, ילדי־היהודים, שוקדים על
לימודה של שפת־הפולנים, ואילו שפת הרוטינים לימודה היה כאבר מזולזל במערכת־
ההוראה, ואם בכיתות־בית־הספר היה עוד מחובר חיבור כלשהו לגופם של הלימודים, הרי
בכיתות־הגימנסיה נקטע ונעקר לחלוטין. מה נעלים, לשונם של משעבדים היתה מכובדה
לנו, לשונם של משועבדים היתה מזולזלת לנו. וזאת לדעת, אבותינו ואבות־אבותינו היתה
שפת־הרוטינים שגורה ורהוטה בפיהם יותר משפת הפולנים, שהיתה טרופה ומגומגמה
בפיהם. פרנסתם הזיקתם לכך, מקחם וממכרם הזיקים לכך. ואף אנו, הבנים, ביחוד בני־
הכפרים, היתה לנו שפת־הרוטינים כשפה מוטבעת, ואילו שפת־הפולנים כשפה נקנית. אולם
כי נכבד־אותה שפה, שהיא שפת רוב רובם של אוכלוסי־גלילותינו, אכרי־הכפרים, כי נרצה
לדעת כללי־דקדוקה, סמנטי־סגנונה, מכמני־ספרותה, גנוזי־שירתה — דבר כזה רחוק היה
מנפשנו. ולא שלא אהבנו אותה, כי קשה שלא לאהוב לשון כמותה, על חנה וגמישותה,
וביחוד קשה שלא לאהוב שירי־עם שבה על נפשיותם המשתוחחת ונעימת־זמרתם הנלבבה
והמילודית ביותר. אבל, כנראה, יש אתנה, שאין עמה כבוד.

כסמל לאותה חלוקה משולשת נראה לי מאורע מועט, השמור בי מילדותי: טירה
קדומה שבעיר מתפשטה אחוריה ביצה גדולה, שחוצה אותו דרך־מלך לכלי־רכב ובצדה
שביל־קרשים צר להולכי־רגל. שבת היה נתעה לשביל איש יהודי ומטייל בו להנאתו.
ראה נוצרי מהלך כנגדו בשביל, הוא יורד מעליו כממילא והנוצרי עובר בו כמי שנחלק לו
הכבוד שהוא ראוי לו; ראה גוי מהלך כנגדו בשביל, המשיך דרכו והגוי ירד כממילא,
ולא עוד אלא שהוא שומט מעט את כובעו ומברך בלשון: סלאווא בזהו. והעיקר, אותה
חלוקה משולשת נחשבה כדרך הטבע ואם בקצות־המחנות, גם של היהודים גם של הגויים,
נתבעו ערעורים על כך, הרי בהליכות יצאו, לכל המוטב, משהו מכלל־הלכה, אבל לא נכנסו
אפילו משהו לכלל־מעשה. שעל כן נראה כדבר המובן מאליו, שעיר כעירנו, נודעה
ומפורסמת בתולדות־קהילותינו, ופולנים שבה בטלים בששים, רחובות נאים וגדולים שבה

נקראים בשמם של גדולי־הפולנים, ואנו רוב אוכלוסייה, דיינו, שהיה לנו רחוב כעור זמועט שנקרא בשם המכבים ושנים־שלשה רחובות, שנקראו בשם אחינו בני עמנו, שפירסומם אינו יוצא מעיבורה של העיר. והגויים — אף כשעשו להם לב לדרוש רחוב אחד לעצמם, שיהא נקרא בשמו של הגדול במשורריהם נתמלאה משאלתם באופן, שרחוב מצומק ושרוי בצל, שכל גדולתו במה שהבלו של בית־מרחץ טורד ועולה מתוכו, נקרא בשם טאַראס שבצ'נקו. אותו שם ניתן בהסכמתם של אבות־העיר, שעיקרם מבני־עמנו, כנגד הבטחה לסייע בקביעת־רחובות על שם אנשים מישראל. ולא עלה על דעתם של בני־עמנו אלה לעשות כדרך הנוצרים והגויים, שקראו בשמות גדוליהם, נודעים ואהובים על האומה כולה, אלא צמצמו חיבתם על בני העיר ונהגו צמצום לפנים מצמצום ולא דרשו רחוב לחכמים שבהם מסוג ר' שלמה קלוגר, ר' נחמן קרוכמל, אלא לעשירים שבהם מסוג ר' יודל נתנון, ר' מאיר קאליר. לא אמר שאבות העיר מבני עמנו, אם לובשי־ארוכות אהבי־התורה התמימה, אם לובשי־קצרות אהבי־השרידה היחידה, לא היתה בהם אהבת־ישראל, אבל כבר אמרנו: יש, כנראה, אהבה, שאין עמה כבוד.

ב

כן, אנו היינו הרוב בעיר, הרוטינים היו הרוב בכפר, אולם הם, הפולנים, שהיו המועט כאן וכאן, היו הכל. כל עוד אנו, הילדים, היינו גדורים בבתנו — אם בית־אבא ואם בית־רבי ואפילו בית־ספר שמוריו ישראל, לא הרגשנו בכך, אולם אך דרכה כפי־רגלנו במסדרונה של הגימנסיה, והרגשנו והרגשנו בכך. גם בה היינו אנו והרוטינים רוב־רובה של אוכלוסיית־התלמידים, אף במורים היו משלנו ומשלהם, אבל יחס־הכוחות, שעל פיהם בטלו הששים באחד מששים, נבלטו ביותר בשתי הדמויות החורגות שבכנסת־הפרופיסורים — המורה לדת־משה מכאן, המורה לשפת־הרוטינים מכאן. שניהם מעמדם כבדיוטה קטנה — הליכתם בשעת ההפסקה כבעולם לא־להם והצופה בהם רואה, כאילו ברית־סתר כרותה ביניהם. כאילו — כי היא, הברית, לא נכרתה.

לימים ראיתי, שאפשר לכורתה; ראשית מלחמת העולם הגלתה את ביתנו לעיר אחרת, עיר מצער, גלינא שמה. עיירה קטנה וחביבה, שזויה מוצנע בתוכה, כבנה הסופר ר' מרדכי בן־יחזקאל, עתה איש ירושלים. נער, שנתגלגל לראשונה בחייו לעיר לא־לו והיא קטנה משלו ושונה משלו, עמד תוהה בפני המראה והידושו והפתעה גדולה במשכה לי משלטי־הרחובות: כולם היו כתובים בשפת־הרוטינים. וביותר תמהו עיני וחם לבי בקרבי בראותי ורחוב ברחובות תלוי מעליו שלט ולשונו: אוליציא תיאודורא הרצליא. כמה גדלה כהרף־עין אותה עיירה נידחה, מועטת ועלתה על עיר־מולדתי הגדולה, המיוחסת. לא זו בלבד שלא נכנעה למועט השליט ונתנה ידה לרוב הנשלט, אלא גם השכילה לקרוא רחוב בשם צעיר־נשרי־ישראל והיתה בונה, כמדומה, יחידה בכל רחבי־הגולה. אולם אותה עירתי־ישראל מצערה וחביבה על רוחה החדש היתה המיעוט; עיר־מולדתי הגדולה, המיוחסת על רוחה הישן היתה הרוב. בעיר מולדתי הגדולה ראיתי יום־יום בגימנסיה בשעת ההפסקה את הליכתם של שני המורים, המורה לדת־משה מכאן והמורה לשפת־הרוטינים מכאן והליכתם כבדיוטה קטנה כמעמדם של בני־עמם בחללה של כיתה.

ג

כמעט שאני מתפתה לאחוזו כדרך מליצים בלשון נופל על לשון ולקרוא: אהה, מה רבו חלליך, חללה של כיתה. אבל לפי שדרך מליצים אינה חשובה בימינו, אומר בפרוזה מצויה, כי רע, רע ביותר היה עלינו המעשה הזה: הכיתה רובת-תלמידיה משל בני עמנו, אך רוח-שלטונה וריחה כבושים בידי המעוט, הפולנים, והמורה, שהוא משלהם, עושה אותנו כאסקופה נדרסת. ובאמת, מה נמצא בנו, שאותם מתגרים ומתקלסים לא עשו איתו כיתד לתלות בה את שהשיאם רועי-צרים. הכל-הכל נדרש כחומר ללצונם ולרשעתם — החוטם שלנו שענים לא היתה נוחה מעיקולו; חיתוך הדיבור שלנו שאזנם לא היתה נוחה מנעימתו; גורלנו בדורות שדעתם לא היתה נוחה מנפתוליו; כל היותנו שנפשם לא היתה נוחה מעצם-מציאותה. לא היה בנו מכוחם הנעלה של הראשונים, שביטלו חורפיהם בלבם ואמרו: בהמה גסה אפשר שתהא מבעטת כבודך, אבל אי אפשר שתהא מבעטת כבודך; לא היה בנו מכוחם השפל של האחרונים, שכיבדו חורפיהם בלבם ואמרו: בהמה דקה שבעליה מבעט כבדה וכבודו ודאי שקלקוליה גורמים ומוטב שתהא מתקנת דרכה. היה בנו קצת מיפיר ההתכבדות של ראשונים וקצת מכיעור-ההתבונות של אחרונים ואנו מתפתלים לכאן ולכאן, עד שהבדיק אור-תשועה לנפשנו מנפשנו פנימה, שחפרנו בה והעלינו מתוכה את אהבת ישראל ותקותו ומסייעינו הטובים — זי-רפניו של צעיר נשרי ישראל הצופה במימי הריינוס ומעל ראשו מתנוססה בעיגול חמדת-הכתוב: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני; מתק-הצלילים של נגינת דארט ווא די צעדער; כל האויר החם והמאיר של אגודתנו הקטנה, אגודת-הסתרים: פרחי-ציון.

לא שלא פגעה בנו מעתה דרכם של אותם פדגוגים. אדרבה, לבנו כאילו נוספה בו יותר-ריגשות מיוחדת בדקותה, והעלבונות, שנשלחו בו, כאילו נוספה בהם יותר-תחומצה מיוחדת בחריפותה; אלא מעתה פגעה כל פגיעה לא בנפש, שהיתה כחל-עצמה אלא בנפש חיה, המלאה מעצמה.

ד

וראה זה פלא: נפשנו, בדרך תשובתה אל עצמה, נסתייעה לא מעט בענינים ועולמם של פדגוגים אלה. כפילות מתמידה היתה בהם, כאילו שני בני-אדם צרוּרים בנפשו ונשקפים בפניו של כל אחד ואחד מהם. היתה דעתם נתונה בנו, בני האומה הבזויה, עלה בהם נחשול מדליח סביביו, ועיניהם נעכרו משטני-איבה, שריצדו בהן חמרמרים וקנטים, והתיזו חידודי-דכדוך של דברים בוטים ומתקלסים ביותר. היתה דעתם נתונה לעמם שלהם, עלה בהם נחשול מזכך סביביו ועיניהם נטהרו מכרובי-אהבה, שקפזו בהן נותרים ושמחים ופיזרו עיגולי-צהלה של דברים חוננים ומתרפקים ביותר. משל המשורר על הנפש שהיא גם מאורת-נחש וגם קרנשר, היה יפה ביותר לבני-כפל אלה, ומשל התלמיד שמצא תורת רבו, שהיה גם אלישע וגם אחר, ונהג כדרך המוצא רמון תוכו אכל וקלפתו זרק, הוא יפה ביותר ליחסנו אנו לרבותינו אלה. אם לדייק לא הייתי אומר, כי ראינו בהם עצמם כשלעצמם את הנחש קליפה ואת הנשר תוך, אבל לנו היה הנחש קליפה והנשר תוך ואת התוך,

התוך בלבד, אכלנו. ואולי גם דרשנו אותם ועמם כדרך שדרשנו את עמנו אנו: שחורה
אני ונאוה ונסתייענו בדברי משוררם:

Nasz naród jest jak lawa
Z wierzchu zimna i twarda, sucha i pługawa
Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi
Płujmy na tę skorupę i wstąpmy do głębi.

(עמנו כְּלָבָה לְהֵבֵת,
מחוץ קָרָה וְקָשָׁה, חֲרָבָה וּמְסֻאָבָת,
אך לא תוצן בשני-דור אש, בפנים מתלקחת,
נירק בקלפה ונצמק תהום תחת).

כי אם אהבנו את עמם, תולדותיו, ספרותו, לא היה באהבתנו משום נשיקת-היד,
שאחזה ברצועה, שהיתה חובטת את נפשנו, כל שכן שלא היה בה משום אהבתי את אדוני
ודיין-אמת לא יוכל להגיענו אל הדלת או אל המזוזה ולרצוע את אוננו.

ה

אפשר היה בזה מדרך-תמימות ואפשר היה בזה מדרך-ערמה ואפשר היה בזה מעירובם
או מיוזגם — כדי להקל על נפשנו את האהבה הזאת וכדי להניח פתח לעצם-אפשרותה,
שידלנו בעצמנו את עצמנו; נושא-אהבה שלנו אינם בני-הפולנים הקרובים בזמן ובמקום,
כגון שר-המחוז ומשרתיו, שר-המשטרה ושוטריו, אדוני-הגימנסיה ומוריו, ממונה-הדואר
ופקידיו, ראש-תחנת-הרכבת ועוזריו, ועל כולם הסיעה הרבה של גדולים וקטנים, שהצד
השונה בהם גאותם; נושא האהבה שלנו הם בני הפולנים הרחוקים בזמן — אותם ששמענו
פארם בראשונה בספרי-הקריאה של הכיתות הקטנות, אחר כך בספר-הקורות של מר
גברט וזגתו ובאחרונה מספרי-השירה הנאדרה של שלשת החזנים ושל אחריהם; נושא-
האהבה שלנו הם בני-הפולנים הרחוקים במקום — אלה החיים בימינו, אך לא מפנים לעמודי-
הגבול השחורים-צהובים אלא מחוצה להם; שם, בגלילי-קונגרסובקה, שבהם הם מקיימים
עצמם בגבורה בפני סרדיוטי-ניקולאי; שם, בגלילי-פוזנא, שבהם הם מקיימים עצמם בגבורה
בפני יורשי-ביסמארק. הרי מתוך שהרחקנו את הנושא — אפשר היה, כי כל קונגרסובקה
תהא נראית לנו כדמותו של אותו פועל, סטיפן אוקשייה, שמת על הגרדום ויצאה נשמתו
בקריאה: תחי פולין; אפשר היה, כי כל פוזנא תהא נראית לנו כדמותו של אותו אכר,
דזימאלא, שנעקר מקרקעו ונטל ממנה וריפד בה קרון, שהיה ביתו, כבית-מולדת מטלטלת.
טיסת-ההגות והרגש למרחוק היתה כתנחום מוכרת, כהצלה מוכרת ממה שנראה
ונחיה מקרוב. כי האוירה של חלל-ממשלת-הבסבורג, שחפפה על החגיגות של זכרונות-
עבר, שנחוגו בפאר, לתקופת שנה — חג השלשה במאי; לתקופת שנים — חג שמונה יובלות
למלחמת גרנוולד וכיוצא באלה, האוירה שחפפה על חגיגות אגודת סוקול, שהתימרו בתלבשתם
ומצעדיהם, ואפילו על חגיגות אגודת שטשליץ — היתה אוירה נוחה של היתר, שאינה עלולה
לגדל אפילו ספיחי-גבורה.

1

כמובן, אין לשכות, כי הרחקה כזאת היתה כהכרח לנו, הצעירים, בפינה כשלנו. כי בה היו הפולנים כגלגול-אבותיהם בגלילות-הספר, אלה האצילים השולטנים, שָׂרְדוּ בהמוני האכרים המאלרוסיים. ודאי, מצאצאי-הגלגול הזה הוא, אם עצם-התיבה: פולנים נזדווגה לה בהשגתנו תכונת-הגאווה ועצם-התיבה: רוטינים נזדווגה לה בהשגתנו תכונת ההכנעה. כי לא בלבד הרוזנים, אדוני האחוזה הגדולה, ראו עצמם כירשי-השליאכטה מקדם, אלא גם בניונים וקטנים שבבני-עמם ראו עצמם כך. וכמובן, אנו רחמנים בני רחמנים סייענום בכך. משכילים שבנו אמרו: חייב אדם מישראל לידע את העם, שהוא יושב בתוכו, אותו, לשונה, ספרותו ותולדותיו; אמרו וכיוונו למיעוט השליט. חסידים שבנו, אף הם ענין ישראל ועם קרובו נתפרש להם בדומה לכך והרביים ועדרם, שלא ידעו לכלכל בלשון הפולנים מליצה אחת כדקדוקה נעשו סמוכות גדולות לשלטונם וחיוקו. נשארו הצינונים, שכלל-יראתם ותכניתם חייב במערכה זו תמורה, הפיכה, אבל גם הם לא יצאו מגדרם של דברי-פרוגרמה ומעשי-תכסיס. שיתעוררו לדעת מה מעולמם של הרוטינים, לפחות כזית ממה שידעו מעולמם של הפולנים — דבר כזה לא עלה על לבם, על דעתם כל שכן. הענין נקלט בהם יפריפה באידיאלוגיה, אולם עד פתחי-הנפש לא הגיע. בתחומה של הנפש גם הם גם הם היו כמחוקי-הגאים וכמרפיי-השפלים.

הגאווה של הפולנים, כשם שפירנסתנו מורת-רוח של רטינה, פירנסתנו קורת-רוח של צחוק, כמה הרגיזה והצחיקה כאחת זו היהרה של פרחי-פקידים באשנב-הקופה של בית-הדואר, בית-הנתיבות, כל שכן של השוערים בפתחי-המשרדים. אפילו אותו קל שבקלים שבבאי-האכסניה שלנו, ממנפצי-החצצים בדרך-המלך, פולניותו היתה פורצת מתוך המימרה, השגורה כפתגם בפיהם של בני עמו: ממון אין לי, כבוד יש לי. היא המימרה, שהיתה מעלה בזכרונם של זקנינו את שראו בימי מרדי-הפולנים, שמורד פלוני ואלמוני, שביקש להמלט מפני רודפיו והסתתר בבית-יהודים, ככל שבעל-הבית היה מדבר אליו, היה המורד מצווח כנגדו, כשראשו משורבב מפי התנור: יהודי, שמוט כובעך. ואף ההכנעה של הרוטינים כשם שפירנסתנו מורת-רוח של רטינה, פירנסתנו קורת-רוח של צחוק, כמה הרגיזה והצחיקה כאחת אספת-הסיפורים העוקצניים, שענינם גילוי רוחו הנמוכה של האכר מבני-הרוטינים, גם בשעה שהוא טורח לעמוד על כבודו. אפשר ונגולת-כותרת בה הוא אותו מעשה בשתי עגלות, הנוסעות זו כנגד זו בדרך צר, באחת יושב רכב מבני-הפולנים המוליך את הכומר הקתולירומי שלו, באחרת יושב רכב מבני הרוטינים המוליך את הכומר הקתוליריוני שלו; הופך הפולני פניו כלפי הכומר שלו, מרכין ראשו דרך כבוד וגוער ברוטיני: תפח ריחו של חם מורגא שכמתך שנתמססו עיניו ואינו רואה כי האדון הכומר נוסע; מיד הופך גם הרוטיני פניו כלפי הכומר שלו, מצביע עליו בשוטה, ואומר בשחוק של מברכה ואלת: וזה, שושביני, מה הוא, דומן?

2

אולם יהירותה, המקניטה והמשעשעת כאחת, של הרכב האחד היה לנו בית-מנוס

מפניה — ידענו או שיערנו, כי יש לו אחים, בני עם הרחוקים במקום ובזמן, והם שונים ממנו. כפי שלמדנו ממלוא־רוחב תולדותיו וממלוא־רוחב ספרותו, שהיינו בהם בני־בית גמורים; רפיסותו, המקניטה והמשעשעת כאחת, של הרכב האחר לא היה לנו בית־מנוס מפניה — ידענו או שיערנו, כי אין לו אחים, אם קרובים ואם רחוקים במקום ובזמן, שיהיו שונים ממנו ולענין תולדותיו וספרותו לא יצאנו מגדר־עממי דברים. שעל כן כששמענו מפי אבותינו את ההלצה: וזה, שושביני, מה הוא, זמן — ראינו לפנינו מטבע, ששני צדדיו דיוקן אחד, אולם כששמענו מפי זקנינו את ההלצה על המורד, שראשו משורבב מפי התנור והוא מצוח: יהודי, שמוט כובעך — ראינו לפנינו מטבע ששני צדדיו דיוקנאות שונים. התרעומת והלגלוג על צוחתו לא האפילו על הצער והכבוד לסימו של הסיפור: מעשה בחבורת־המורדים, שביקשו להתחבא במנזר שבפודקאמין הסמוכה, אך רדפיהם תפסו להם, הסגירום לידי אויבם, סרדיוטי הצאר, והללו עינם ביטורים נוראים — חתכו בבשרם, בכל רחב־חזם וגבם, כדמות בשר של פולין, דמיהם ניגרו כמים והם עמדו בגבורה, עד שנשמתם יצאה בשיר־המנונם.

ומעשה־המנזר בפודקאמין כבית־מפלטם של מורדי־הפולנים הוא כדף קטן בכרוניקה של משפחתנו. כמה וכמה חרטים נארגו בינינו ובין אותה עיירה, ששמה על שום אבן גדולה, המצויה בקירבתה, ושהאגדה זימנה את השטן כמי שהטילה שם ופירסומה על מנזר־הדומי־ניקאנים הקדום ועל דיוקנה של אם־משיחם, שהיה בכל שנה ושנה נישא עד כפרנו בתוך אוכלוסיה גדולה והוגנת של אלפי עולי רגל. ימים שמורדי־הפולנים הסתתרו באותו מנזר, נטל עליו אחד מבני העיירה, וממשפחתנו הוא, להיות כאיש־הביניים בינם ובין חבריהם ותומכיהם. זגג־לכשירצה וצייר־לכשירצה, היה יוצא ונכנס במנזר ומגפיו מחבוא לאגרות־סתר היוצאות ונכנסות ומי יחשוד בו, ביהודי מכל ימות־השנה, חסיד וירא, שכלי־אומנותו תלויים לו מאחורי הקפוטטה שלו, שהוא מכניס ראשו בדבר־סכנה. מששככה סערת־המרדים ונעשתה כדבר שבתולדות, המפרנס פרקי־קריאה בבתי־ספר ופרקי־דיקלום בנשפיי־פטריוטים, גם הוא עצמו, ר' אברהם גרינווייט, כמעט שכח פרשת־מעשיו ומסירת־נפשו מימי שחרותו, אך מדי פעם בפעם, כשנקרא לקבוע זגוגית או לצבוע תקרה במנזר, היה ראש־הנוזרים מרמיזו על כך בדבריי־חיבוב ומכבדו הרבה. רק לאחר מלחמת־העולם וכיבוש גלילותינו בידי צבאות־הפולנים, שקרע־מולדתם נתאחו וחזרה לרשות עצמה, עלה גם זכרו, והוא ישיש שבעימים, לפני אדוני־הריפובליקה הצעירה — ביום חגה עמד, על זקנו ופראותיו ומלבושו מלבוש־יראים, סיעה של שרים סביבו, דש־הקאפוטטה שלו נעטר אות של גדולה, שחילים וממוניהם חייבים לחלוק לו כבוד דרך־הצדעה, גם נתכבד בתואר מתארי־הקצינים ואף ניתנה לו קצבה כקצבתם. עתים היה יושב בביתנו ומספר באותם הימים הרחוקים בלשון: מה אעלים, סיעתיים, עזרתים, מרחמים עליהם, המתענים בלא טובה, אבל שאומר, כי האמתני כאמונתם... מי מילל, מי פילל...

בני-לויה נאמנים לתולדות הפולנים. בפסיעות-ילדים קלות הלכנו אחרי שלשת האחים לך צ'ך ורוס וראינום בפרשת-דרכים והם נפרדים בה והולכים איש לגורלו, גורל-אבות של עמים ומדינות; נכנסנו עם לילה לטירת-קרושניצה היושבת על אגם-גופלו ושמענו את קול העכברים המכרסמים את המלך פופיל; באנו לעיר-החמודות על שפת הויסלה וראינו את אביה בונה, קראצקוס, הקוטל את חית-הענק, מפלצת-בוהה, אותו סמוק נורא ואיום; בכינו על וואנדא, בתו כחולת-העינים, שסירבה להנשא לאותו אביר הגרמנים ריטיגר והטילה עצמה למימי-הנהר; ישבנו בביתו של פיאסט וראינו אותו יומם מתקין גלגלי-עגלה ועם ערב גומע את הדבש הטוב ועובד את אלהיו שוויאטוביד, שארבעת פניו צופים לארבע רוחות השמים (כן, ראינו גם את ידידו ר' אברהם פרוכובניק) ולוינו דרכם של כל צאצאיו המלכים למן מישקו (כן, ראינו גם מטבעותיו בלשון העברים), עד המלך החכם קזימיר (כן, ראינו גם את עצמנו באים בחסדו ברוב-עם גלילות הפולנים), ולא פסקה הליכתנו עד שבאנו לכיתות של גדולים ומה שנשמע לנו קודם דרך-אגדה נשמע לנו עתה דרך היסטוריה ופסיעותינו נתרחבו ביותר והיינו מהלכים כבקיאים ורגילים בכל אולמי-התולדות מראשם עד סופם והכל נחקק בנו על דרך-תפיסה, שראייה חזונית וראייה מוחשית ממוזגות בה. כפל-ראייה זה זכינו בו לא כל כך בשל פרקי התעודות ופירושיהם כבשל פרקי-הציור וגווניהם — אלה ציוריו הדשנים והרעננים של יאן מאטייקו, שהיה במכחולו גדול כותבי-דברי-מי-הפולנים. לא אומר, כי לבנו נפתה לכל ציוריו, הוא לא יכול היה להפתות להם, ביחוד זרו לנו התמונות על הדר-אצילים, שלל-לבושיהם ופאר-תחשתם, תמונות מלחמה וקרב, נשק ודמים. אך כמה דובבה את נפשנו יריעת-ציור אדירת-רישום כתמונת פויטר סקארגא בתוכחתו, תוכחת דברים — שפעת-דמויות מסביב, שרים ואצילים, פניהם כפני-אדם, שלבו הדרוך ואזנו הקשובה נעשו אחד; אף המלך על כסאו ראשו מוטה ועיניו עצומות, כדרך המגביר מוחה של אוזן שומעת ולב משיח עם עצמו, והוא, המוכיח המפואר, משכמו ומעלה גבתה על כל העם, הדרה-שיבה הרעומה, אורי-המצח הקמור, צל הגבות החופה על להטי-המבט הזועף, קנאת-הנזירית בקלסתר-הפנים הרזים, עוז-התביעה ביד הפשוטה כלפי מעלה, הכל-הכל אומר בו מזיגה של תוכחה מגולה וזועמת ואהבה נסתרת ופצועה, הכל-הכל בו עירוב של תחנון-התראה מרה וקללת חזות קשה. וכמה דובבה את נפשנו יריעת-ציור אדירת-רישום כתמונת רייטאן בתוכחתו, תוכחת-אלם — שפעת-דמויות עומדות, והוא, האחד, מוטל על גבי הקרקע וחוסם בגופו את הדרך לאולם, שבו מבקשים הללו לחתום בעצמ-ידם על מגילת-הקלון, שבה הם, שליטי-העם מעידים, כי נתנו הסכמתם לחלוקת-ארצם; האחד כנגד הרבים, האהבה כנגד החשבון, קו-הנאמנות כנגד תלוליה-המעילה, מקשה-ההחלט כנגד כרכורי-המיקוח. מבט עיניו, שכבר לוחבים בו ראשוני-אורי-השגעון, ממלל ברור, כי נפשו השתוחחה וכרעה תחת משא אהבתה — כבד עליה פכתונה ועל כן הוא קורע בידיים טרופות את בגדיו ומגלה בשר-לבו, שיהא כתריס הגנה אחרונה על בשרה ונפשה של האם-המולדת, שלא נשאר לה עתה, בשעת הכרעה, אלא הוא, אחד-בניה, יחיד-בניה.

ט

בית־ספר, בכיתות של גדולים עשנו בני לויה שקודים, התלהבות של נעורים עשאתנו בני לויה נאמנים לספרות־הפולנים. אך שורת־האמת מחייבתני לומר, כי אותה נאמנות, היתה ניוזנת מאהבת־בראשית, היא אהבת־הסופר, שפגשני ופגשתיו ראשונה בחיי. הוא הסופר, שהפגישה עמו היתה לי כמש מכל ממש — שבת־שבת, כשהייתי בא בגנה של עירנו, ישבתי בספסל הבטתי בו והוא הביט בי. הוא עמד מעל האוטם הגבוה, אדרתו הרחבה משתרבה מעל כתפו ונגלה רוזל־מעילו ויד ימינו שמוטה כלפי מטה ואוחזת עטו, נוצת אור; יד שמאלו מורמת ובאצבעותיה נתון ספר, ואילו פניו הטובים, פני נכבד ונלבב, מכוונים כנגד דפיו הפתוחים. היה זה הפסל היחיד שבעירנו, פסלו של יליד־כפרנו, סופר־הפולנים יוהן קוֹזִ'ניבסקי. אם הגדולים היה להם הפסל כאבן דומם, הרי אנו הקטנים, היה לנו כאדם חי — הרגשנו בשונו, כשהוא עומד על עמדו בימי־האביב, האילנות סביבו מרשרשים ביפִי־ניצתם; כשם שהרגשנו בצערו, כשהוא עומד על עמדו באפילה, בגשם ובצינה. ויפה היה בעינינו, בימי־שלום, מעשה אבות־העיר, שלא הניחו אותו בימות־השלגים הפקר, אלא בנו מחסה סביבו; כשם שמכוער היה בעינינו, בימי־המלחמה, מעשה־הכובשים הרוסים, שהניחו אותו הפקר ונתכסה כולו שלג ועמידתו עלובה ביותר.

אותו סופר מזגו הנות ורבי־הומור ניבט לי ביותר מאנדרטה שלו, שהיתה קבועה בפתח בית־הולדתו, בית נאה, ששיחים ואילנות עוטרים אותו והוא עצמו מוגבה מעט, גגו המצהיב וכתליו הלבנים־אפורים מעורבים בהם כובד וחיך, כעירוב־סגולותיו של הסופר עצמו. גא ובודד עמד הבית בשביל חבוי שבכפרנו וסביבו נהר איזה אֶלם חוגג. דומה היה, כי הוא, הסופר, יושב בו ונוצת־האווז שלו מפזזה על פני יריעה גדולה, יריעת־סיפוריו ומחזותיו. ודאי אהבת־בראשית זו חיבבה עלי את כתביו, וגם לשנים, כשגליתי מעיר ובבית־הספר שבעיר האחרת נדרשתי לומר, מה ספר חביב עלי ביותר, כתבתי חיבור נרגש על סיפורו של המכר החביב שבקצה־גן־עירנו, הוא הסיפור קולוקאציא. כמה טרחתי להעלות טעמים ובני־טעמים מגופו של הסיפור וענינו לצדק חיבתו, בעוד שכל אותם הטעמים ובני־הטעמים לא היו אלא כחיפוי, ככסות לאהבת־בראשית, שאינה תלויה בדבר. ובאמת, בלא אהבה כזאת אי אפשר היה להעלות על ראש כל הספרים שקראתי אותו סיפור, שענינו מעשה בבני־שלא־כטה ועירים, המבזבזים למעלה משיש להם ובלבד שיתדמו כבני־עליה — מאַנסים גופם ובלבד שיתלבשו כדרך־האופנה, מאַנסים לשונם ובלבד שידברו כדרך־צרפתים וכל היותם נלעגת וסופם מגיעים עד ככר־לחם. כי הלכה גדולה היא בהלכות־האהבה: נפש, שאתה אהבה, כל שיוצא מלפניה ערכו מתעלה בעיניך.

פגישה מימי הילדות, שאור האהבה שנתהבהב בה כמאיר עד עתה דרכי במעגלי־ספר וסופר ונסתתרו בו אור־מופת (אפשר ולא במקרה נתחבבה עלי הכתיבה בנצת אווז) ואור הבטחה טובה, נצטרפה לה פגישה בימי הנעורים, שנרמזו בה אור־ההתראה המרה על טרגידיה. יצאתי וראיתי בגלגולי־חיי: צאצא למשפחת־צ'כים, היה סופר לפולנים, חי כמורה בערי

רוסים בקרמניץ, בקיוב, בחרקוב. נכדו הרחיק ביותר ונעשה סופר לאנגלום, הלא הוא מספר-הים הנודע קונראד. סיכמתי: כמעט מעגל-גורלו של אדם מישראל. שבתי וראיתי בגלגל-הירח: מעורב מילדותי בחיי-הרוטינים, נתן עליהם לבו ובמחזה נודע הציב אנדרסה באה של ההוצול, הוא הרוטיני יושב-הקרפאטים, האהב אהבה עזה כמות את הררי-מולדתו וחירותו במ; העלה על נס את להב-גיאותו, את לפיד-בוזו ליראת-מות, אשר-נקמתו על העלבונות, שנעלב מידי הרשות האוסטרית, והוא מחזה שנתחבב ביותר וקצת שירים שבו נעשו שירי-עם מפורסמים ביותר — למשל, השיר שפתיחתו: אֶזֶר אָדוּם וּנְשֵׁק בּו, חיי בן-הר ומלבושו — ואף בימינו לא נטרד מעל הבימה. אולם אחרי מלחמת-העולם, כשנתעוררו הרוטינים, עם הפיכת-המונרכיה, ונטלו גורלם בידם, צעירי חייליהם משוטטים גאים ומאושרים בעירנו, נמצאו בהם, שריח-חירותם השכירם והגיוחו יצרם באותו פסל: מניה וביה נתגוללה דמות-הסופר על קרקע-גנה של עירנו, רגליו מרוסקות, גלגלתו מנופצת, נוצתו שבורה, ולמרבה הכיעור נמצא בהוללי-החירות החדשה, שלא הוצן יצרו, עד שלא עמד על הפסל לסאבו ברְעִי וחבריו נענים לו בתרועתם.

שעה שראיתי את הפסל בזיהאמו, כבר היה לבי מזוכך ביותר, שכבר הגיעותי שמרעה, כיצד פתחו הפולנים את חירותם בעיר, שכינויה בפיהם: סֶמְפֶּר פִּיֶּדְלִיס, כלומר תמיד נאמנה, היא שמרעות-הפרעות באחינו בני עמנו, פרעות-לבוב, הצער, הברשה, הזעם על הפולנים, שכך הם פותחים את חירותם — בחילולה, בזיהאמה, נתלוו לה כאחיות-כאב קטנות הצער, הבושה והזעם על הרוטינים, שניעורו בי למראה שברי-הפסל המוטל לפניו; הדמעות הגדולות על אחינו הנהרגים והטבוחים, נתערבה בהן גם הדמעה הקטנה על הפסל הטבוח לעיני היהיה בי כפלי-הכאב כצרבת, כפצע-חרפה, היא חרפת עבד כי ימלוך.

בְּנֵי גִּילִי

א

גִּדְלָנוּ, אִשָּׁה בְּבֵיתנוּ, שְׁחֹק יָדָה.

רְאִישֵׁנוּ הִנְצוּ בְּלֶכֶן שִׁיקָה.

בְּנֵנוּ אָטֶם צָהָרוּ אֵל הַתְּבַלְתָּה.

וְשָׁמֶשׁ מִגְלַחַת תּוֹכּוּ בְּוִהָקָה.

יֵשׁ אֵף וְחַלּוֹם יִסְתַּבֵּף בְּגִילָנוּ.

צְפוֹר מִשְׁמִים גְּבוּהִים נִתְצַתָּה.

נִתְמָה אֵל הַדְרָךְ הַנְּצָנוּ בָּה הַנָּה.

מִסְתַּר לָנָה לְעֶצְרַת מִיתָה.

עֶשֶׂן בֵּית אָבוֹת, הִבֵּל דָּם מִתְצַלֵּעַ

וְרַעַם תּוֹחֵחַ עַל רְאִשִׁים וְעִירִים,